

En tillbakablick på EMU-valet: Professorernas åsikter och medie- deltagande, då och nu

TOBIAS LINDQVIST

är doktor i nationalekonomi och verksam vid IUI. Hans forskning är inriktad på företagsfusioner och förvärv samt experimentell ekonomi.
tobias.lindqvist
@iui.se

En enkätundersökning som genomförts i två steg, inför folkomröstningen om EMU och 1,5 år senare, visar att endast 8 procent av alla nationalekonomiprofessorer i Sverige med EMU-relaterad forskning var mot ett införande av euron veckorna före folkomröstningen. 1,5 år senare har 31 procent av dessa professorer en förändrad inställning. Även om färre än hälften av dessa bytt sida – de övriga är antingen mer positiv eller mer negativa – så är dessa siffror ändå förvånande då de flesta forskare lyft fram långsiktiga effekter i sina argument. En genomgång av professorernas mediedeltagande visar att nej-sidans professorer deltog flitigare i media, relativt sett, före omröstningen.

Folkomröstningen om EMU verkade vara en komplicerad fråga för många. Det visade sig att den blev väldigt politiskt laddad¹ där sakfrågorna inte alltför sällan hamnade i skymundan. En allmän uppfattning inför folkomröstningen tycktes vara att om inte ens den ekonomiska expertisen är ense, hur skulle då gemene man kunna bilda sig en uppfattning? Grundläggande kunskaper i nationalekonomi (som mindre än 3 procent av svenska befolkningen har) räckte knappast för att få en klar bild över EMU-problematiken. Ändå skulle det svenska folket ta ställning i denna fråga för ca två år sedan. Det kan tyckas oansvarigt att inte delta i en folkomröstning, men frågan är om det inte är än mer ansvarslost att ta ställning i en fråga utan att fullt ut förstå den och dess konsekvenser. Alla bör försöka sätta sig in i frågan, men om man trots detta inte förstår tillräckligt mycket är det kanske klokast att inte rösta alls eller rösta blankt. Trots detta var det hela 82,6 procent som valde att rösta, vilket – tillsammans med EU-omröstningens 83,3 procent – är väsentligt fler än tidigare folkomröstningar i Sverige.

Om man trots allt ville ta ställning i frågan inför folkomröstningen och om man hade förtroende för våra politikernas kunskap i detta ämne, kunde man som en andra utväg välja att rösta i linje med sitt parti. Detta kunde dock bli problematiskt då flera partier var splittrade i frågan, vilket förmodligen också var en av anledningarna till att folkomröstningen genomfördes. Det bästa vore då kanske att göra som vid så många andra tillfällen i livet då man själv saknar kunskap, dvs förlita sig på experter. Detta är något många gör då bilen går sönder, tandvärk uppstår eller filmrullen skall framkallas. Tyvärr fanns det dock få oberoende experter på detta område. Politiker,

¹ I folkomröstningen var 55,9 procent mot införandet av euron. Bland Vänsterpartiets sympatisörer var denna siffra 84,7 procent och bland Moderaternas 24,6 procent (Sollander och Öhrvall 2004).

företrädare för fackföreningar, näringsliv och andra organisationer företräder oftast specifika intressen i samhället.

I ett försök att få oberoende expertråd valde jag istället att studera forskares åsikter i denna fråga. Även om forskare också har personliga värderingar så är åtminstone själva grunden för forskning just att den skall vara oberoende, vilket många andra grupper knappast kan hävda. De mest välmeriterade forskarna, professorerna, ingår i min expertgrupp. Två ämnesområden är intressanta för denna fråga: statsvetenskap och nationalekonomi. Statsvetare är dock inte lika starkt knutna till just den penningpolitiska delen av EU utan är snarare mer lämpliga som experter rörande frågan om Sveriges medlemskap i EU, vilket vi redan tagit ställning till. Endast professorer i nationalekonomi ingår därför i urvalet. I denna artikel visar jag att denna ekonomiska expertis verkade vara enig, en överväldigande majoritet var nämligen positiv till införandet av euron inför folkomröstningen. Det har t ex i USA förts en debatt huruvida ekonomforskare inom det egna forskningsområdet har en avvikande uppfattning i policyfrågor än övriga kåren. Liksom amerikanska studier (se nättidskriften *Econ Journal Watch*) ger denna artikel ett visst stöd för att så är fallet.

1. Inställningen till euron

Under perioden 11–31 augusti 2003 fick samtliga professorer (ej adjungerade) på nationalekonomiska institutioner i Sverige frågan ”Vad är din inställning i dagsläget i folkomröstningsfrågan om EMU den 14 september?”. Svartalternativen var (1) för införandet av euron, (2) ingen bestämd åsikt och (3) mot införandet av euron. Av 107 tillfrågade svarade 82 professorer (77 procent svarsfrekvens).²

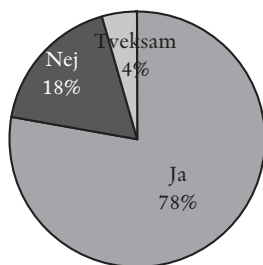
En professor i nationalekonomi behöver nödvändigtvis inte vara expert på frågor rörande just EMU. För att särskilja de mest lämpliga experterna på detta område har jag delat in professorerna efter huruvida de bedrivit EMU-relaterad forskning. Detta definieras som att ha publicerat minst en bok eller mer än en internationellt publicerad artikel inom områdena ”Makroekonomi och Monetär Ekonomi” eller ”Internationell Ekonomi”.³ Knappt hälften av professorerna, 43 procent, uppfyllde detta kriterium.

² Enkäten genomfördes via e-post med löfte om att svaren förblir anonyma på individnivå.

³ Dessa två ämneskategorier motsvaras av ”E” och ”F” i JELs klassificeringssystem och är en ganska vid definition av EMU-relaterad forskning, vilket medför att de flesta som har flera vetenskapligt publicerade artiklar åtminstone har *en* artikel inom dessa kategorier. Om endast detta skulle vara kravet för att ingå i detta urval skulle denna grupp av professorer snarare motsvaras av de med många publicerade artiklar, och således den andra gruppen av de med få eller inga publicerade artiklar. Att inkludera en bokpublicering särskiljer de professorer som har få eller saknar publiceringar, och att kräva minst *två* publicerade artiklar ger, efter en subjektiv genomgång, en klart bättre uppdelning huruvida professorernas med många vetenskapliga publiceringar bedriver EMU-relaterad forskning eller inte. Om urvalet istället grundar sig på en snävare definition, såsom forskning kring monetära unioner, blir urvalet alldeles för litet då endast ett fåtal professorer forskar kring detta i Sverige. Information om publiceringar har inhämtats via EconLit.

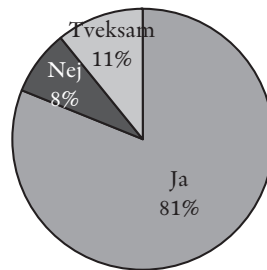
Figur 1
Inställningen till införandet av euron, 1 månad före folkomröstningen

Nationalekonomiprofessorer utan EMU-relaterad forskning

Svarsfrekvens, 74 % (45 av 61)

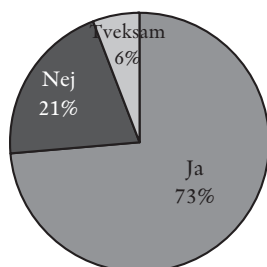
Nationalekonomiprofessorer med EMU-relaterad forskning

Svarsfrekvens, 80 % (37 av 46)

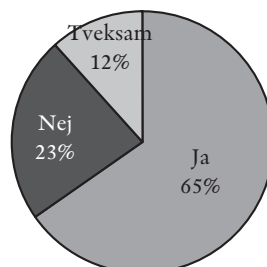
Figur 2
Inställningen till införandet av euron, 1,5 år efter folkomröstningen

Nationalekonomiprofessorer utan EMU-relaterad forskning

Svarsfrekvens, 56 % (34 av 61)

Nationalekonomiprofessorer med EMU-relaterad forskning

Svarsfrekvens, 57 % (26 av 46)

Som figur 1 visar var en klar majoritet av alla nationalekonomiprofessorer för euron, där ja-sidan ökar från 78 till 81 procent bland professorer som bedriver EMU-relaterad forskning. Den mest dramatiska skillnaden ser vi hos nej-förespråkarna som mer än halverats bland professorer med EMU-relaterad forskning, som där endast utgör 8 procent, vilket motsvarar 3 professorer. Ytterst få professorer som bedriver EMU-relaterad forskning var alltså emot ett införande av euron kort före folkomröstningen.⁴

I mars 2005 genomfördes en uppföljning av undersökningen i figur 1. Två frågor ställdes: "Hur hade du röstat i dagsläget i en folkomröstning om EMU?" med svarsalternativen (1) för införandet av euron, (2) ingen bestämd åsikt och (3) mot införandet av euron, samt "Hur har din inställning till ovanstående fråga förändrats från folkomröstningen den 14 september

⁴ Chi-square för oberoende sampel har används för att testa nollhypotesen att det inte var någon skillnad i inställningen till införandet av euron mellan professorer med och utan forskning på området, med alternativhypotesen att det är en skillnad mellan grupperna. Testet ger $\chi^2=2,568$, dvs $p=0,277$, vilket inte kan förkasta nollhypotesen på 10-procentsnivån.

2003?” med svarsalternativen (1) mer positiv till införandet av euron, (2) oförändrat och (3) mer negativ till införandet av euron. Resultatet från den förstnämnda frågan redovisas i figur 2. Där ser vi att den positiva inställningen till införandet av euron har minskat⁵ och, i motsats till den liknande frågan 1,5 år tidigare, så är den positiva inställningen mindre frekvent bland nationalekonomprofessorerna med EMU-relaterad forskning, dvs 65 procent till skillnad mot de 73 procenten bland övriga professorer.⁶ Svarsfrekvensen är dock betydligt lägre i den senare enkäten. En bortfallsanalys⁷ leder till antagandet att andelen nej-svar i denna enkät ökar till 22 procent för dem som saknar EMU-relaterad forskning och minskar till 15 procent för dem med EMU-relaterad forskning. Om detta antagande stämmer blir den förändrade inställningen till införandet av euron bland dem med EMU-relaterad forskning inte lika dramatisk. Den andra frågan i enkätomgång två kan dock ge mer svar kring den förändrade inställningen.

Svaren på den andra frågan som ställdes i mars 2005 redovisas i tabell 1. Vi kan se att 20 procent, 12 av 60, av samtliga professorer har en förändrad inställning, där fem var mer positiva till införandet av euron och sju mer negativa. En av de mer positiva, men hela fem av de mer negativa, har bytt åsikt, vilket förklarar den totalt mer negativa inställningen till införandet av euron från figur 2. Än fler, 31 procent, av de med EMU-relaterad forskning har en förändrad inställning, även om färre än hälften av dessa bytt åsikt.

2. Inslag i media

EMU-omröstningen fick fart på debatten hos nationalekonomerna. Drygt var sjätte professor (8 av 46) i nationalekonomi som forskat på området har förekommit i något debattforum (tv, radio eller dagstidningar) i samband med EMU under år 2003 (t o m 31 augusti).⁸ Detta kan tyckas lite men är klart mer än många andra frågor rörande professorernas ämnesområden. Exempelvis medverkade endast en nationalekonomiprofessor i de 986 artiklar som diskuterade Attac och frihandel under perioden 1999 – 6/2002 (se Skedinger och Johansson 2002).

Från tabell 2 kan vi se att av samtliga professorer som är positiva till eurons införande har knappt var åttonde (8 av 65) synts i media medan motsvarande andel är drygt var fjärde (3 av 11) av nej-förespråkarna. Andelen

⁵ Att det inte föreligger någon skillnad kan varken förkastas för dem utan ($p=0,902$) eller med ($p=0,234$) EMU-relaterad forskning på hela svarsprofilen. Beaktar vi dock bara nejsvar vs övriga svar kan vi förkasta den senare skillnaden på 10-procentsnivån ($p=0,095$).

⁶ Att ingen skillnad mellan dessa två grupper föreligger kan inte heller förkastas ($p=0,688$).

⁷ Jag har utgått från dem som svarat i båda omgångarna och beräknat deras svarsprofiler, dvs betingat på ett ”ja” i första enkäten, hur ser svaren ut i andra enkäten osv. Denna svarsfördelning har jag sedan antagit gälla även dem som bara svarat i en enkät. Svarsfördelningen från figur 1 blir ungefär densamma eftersom få professorer inte svarade i den första men i den andra enkätomgången. Fördelningen ja-nej-tveksam från figur 2 för dem utan EMU-relaterad forskning får en liknande svarsprofil, dvs 73-22-5 procent, medan den för dem med EMU-relaterad forskning ändras en del och blir 75-15-10 procent.

⁸ Data har insamlats via Mediearkivet, PressText och Dagens Industri.

Tabell 1
Nationalekonomi-
professorernas för-
ändrade inställning

	Utan EMU-relaterad forskning		Med EMU-relaterad forskning	
	Ej bytt åsikt*	Bytt åsikt*	Ej bytt åsikt*	Bytt åsikt*
Mer positiv	1	1	3	0
Mer negativ	0	2	2	3
Oförändrad	30	0	18	0

* Att byta åsikt innebär att olika svar angetts i de två enkäterna, t ex svarade man (1) för införandet av euron i enkät 1 och (2) ingen bestämd åsikt i enkät 2.

Tabell 2
Nationalekonomi-
professorer med
EMU-inslag i media
före folkomröst-
ningen

	Utan EMU-relaterad forskning		Med EMU-relaterad forskning	
	Ja	6 % (2 av 35)		20 % (6 av 30)
Nej	25 % (2 av 8)		33 % (1 av 3)	
Tveksamma	0 % (0 av 2)		0 % (0 av 4)	

Tabell 3
Antal EMU-inslag
i media av NEK-
professorerna före
folkomröstningen

	Utan EMU-relaterad forskning		Med EMU-relaterad forskning	
	Ja-sidan	9 % (3 av 35)		98 % (111 av 113)
Nej-sidan	91 % (32 av 35)		2 % (2 av 113)	
Tveksamma	0 % (0 av 35)		0 % (0 av 113)	

professorer som syns i media är högre för de med EMU-relaterad forskning. Noterbart är att de flesta nej-förespråkarna, två av tre, som syns i media inte har bedrivit EMU-relaterad forskning.

Tabell 3 redogör för antalet gånger som professorerna medverkat i media. Endast inslag där professorstiteln angivits har inkluderats. Vi ser att en nej-förespråkare deltagit i nästan var fjärde av samtliga inslag (34 av 148), vilket är mer än deras andel av hela urvalet (13 procent). Även här finns en väsentlig skillnad mellan ja- och nej-förespråkarnas deltagarprofil. Bara 6 procent av alla inslag, 2 av 34, från nej-förespråkarna kommer från professorer med EMU-relaterad forskning. För ja-förespråkarna gäller det omvända där nästan alla inslag, 111 av 114, kommer från professorer som bedrivit EMU-relaterad forskning.

Det var inte bara professorer i nationalekonomi som deltog i EMU-debatten. Tabell 4 visar samtliga antalet debattartiklar som skrevs av professorer med respektive ämnestillhörighet under 2003 före folkomröstningen i Dagens Nyheter (Debatt), Svenska Dagbladet (Brännpunkt) och Dagens Industri (Debatt).

Av samtliga 27 artiklar står nationalekonomiprofessorerna för 16 stycken, d v s 59 procent. Sex stycken av dessa 16 artiklar, 38 procent, kommer från nej-förespråkare. Vi ser också att det sammanlagda antalet författare

	DN			SVD		DI		Totalt		
	Ja	Neutral	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Neutral	Nej
Etnologi	1							1	0	0
Finansrätt						1		1	0	0
Fred				1				1	0	0
Matematisk statistik		1						0	1	0
Medicin/Folkhälsa		1 (5)	1 (7)					0	1 (5)	1 (7)
Nationalekonomi	1 ^a	1	1 (5)	1	2	7 ^c	3 ^d	9	1	6 (10)
Statsvetenskap		2 ^b	3 (4)					0	2	3 (4)
Totalt antal artiklar	2	5	5	2	2	8	3	12	5	10

Siffror i parentes anger totalt antal författare, där de som saknar parentes är enmansförfattade

^a I artikeln saknas professorns ämnestillhörighet

^b I en artikel saknas professorns ämnestillhörighet

^c I fyra artiklar saknas professorns ämnestillhörighet

^d I två artiklar saknas professorns ämnestillhörighet

Tabell 4

Debattartiklar om EMU av professorer under 2003, före folkomröstningen

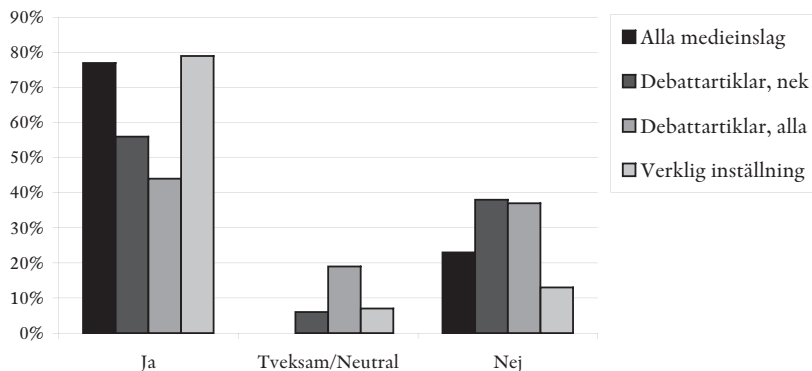
som ligger bakom artiklarna för nationalekonomiprofessorer är fler för nej-förespråkarna än ja-förespråkarna, 10 mot 9 (observera att en författare kan ligga bakom fler artiklar). Denna fördelning överensstämmer inte alls med inställningen bland nationalekonomiprofessorerna från figur 1. Det är också anmärkningsvärt att i fler än hälften, 6 av 11, av debattinläggen på Dagens Industri saknas professorns ämnestillhörighet i artikeln. Kanske spelar det inte någon roll vad man är professor i då man debatterar i denna tidning?

Figur 3 sammanfattar professorernas medverkan i media inför folkomröstningen samt deras verkliga inställning enligt enkäten. Från de fyra sista staplarna ser vi att nej-sidans professorer medverkade cirka 2-3 gånger mer än vad deras verkliga andel var.

3. Avslutande diskussion

Endast 8 procent av de nationalekonomiprofessorer i Sverige som bedriver EMU-relaterad forskning var negativa till införandet av euron inför folkomröstningen. Denna siffra har 1,5 år senare nästa tredubblats till 23 procent. Av professorerna med EMU-relaterad forskning har totalt sett 31 procent en förändrad inställning till införandet av euron, även om färre än hälften av dessa bytt åsikt. Dessa siffror är ganska förvånande då de flesta forskare, oavsett inställning, lyft fram långsiktiga effekter som argument och inte t ex en plötsligt stärkt valuta eller andra kortsiktiga ekonomisk utfall. Man bör också ställa sig frågan varför de professorer som bedriver EMU-relaterad forskning i högre grad, även med en bortfallsanalys, har förändrat sin inställning på 1,5 år än de som inte bedriver EMU-relaterad forskning.

Figur 3
 Professorernas med-
 verkan i media före
 folkomröstningen

Källa: Stapel 1 från tabell 3 (alla professorer), stapel 2–3 från tabell 4 och stapel 4 från figur 1 (alla professorer).

Bara ett fåtal medieinslag från nej-sidans nationalekonomiprofessorer, 2 av 34, kom från professorer med EMU-relaterad forskningen medan det omvända gällde för ja-sidans professorer där 111 av 114 inslag kom från professorer med EMU-relaterad forskning. Nej-sidans nationalekonomiprofessorer medverkade i media i större utsträckning än deras andel av hela kåren. Detta kan ha bidragit till en allmän uppfattning om att nationalekonomerna var mer negativa till införandet av euron än de i själva verket var. Medierna återger heller inte alltid en professors ämnestillhörighet vilket kan bidra till förvirring då många professorer från en mängd olika ämnesområden syns i EMU-debatten. En genomgång av debattinläggen inför folkomröstningen visar att professorer från en mängd olika ämnesområden gjorde sin röst hörd. Det kanske mest absurda inslaget stod sju folkhälsoprofessorer (Hammarström m fl, 2003) för, där de med en kedja av härledning kom fram till att ett införande av euron till slut kommer leda till att fler kvinnor blir sjuka. Artikeln är intressant eftersom den visar på hur professorstiteln utnyttjas i frågor som man endast delvis har sakkunskapen för att besvara.

Det kan finnas flera förklaringar till varför nationalekonomiprofessorer som var negativa till införandet av euron medverkade i debatten i större utsträckning än deras verkliga andel av kåren. Kanske var de mer villiga att medverka i media, kanske var journalisterna mån om att båda sidorna skulle få lika mycket utrymme, även bland grupper som redan hade en klar inställning eller kanske fanns det en snedvriden selektion i journalisternas urval av inslag.

Dagens Industri, Internetarkiv, september 2003.

Dagens Nyheter, Internetarkiv, september 2003.

Econ Journal Watch, "Do Economists Reach a Conclusion?," www.econjournalwatch.org.

EconLit, *OCLCs First Search databas över ekonomiartiklar*, copyright American Economic Association, augusti 2003.

Hammarström, A, G Aronsson, L Dahlgren, B Hovellius, U Janlert, T Theorell och G Westman (2003), "Euron ger svenskarna sämre hälsa – Främst fler kvinnor riskerar att

bli sjuka när arbetslösheten ökar," *Dagens Nyheter*, 3 september.

Mediearkivet, Internetarkiv, augusti 2003.

PressText, Internetarkiv, augusti 2003.

Skedinger, P och D Johansson (2002), "Syns professorerna i globaliseringsdebatten?," *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 7, s 605-609.

Sollander, S och R Öhrvall (2004), "Ja och nej till euron - Folkomröstningen om euron 2003," *Demokratistatistik*, Rapport 1, Statistiska Centralbyrån.

Svenska Dagbladet, Internetarkiv, september 2003.

REFERENSER